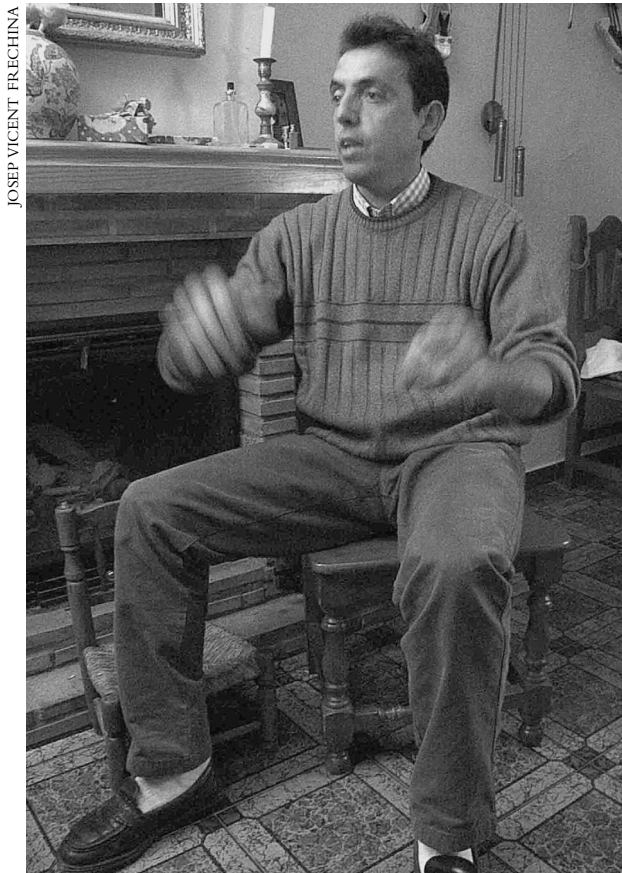

PEPE GIMENO BOTIFARRA

La veu de l'Horta de Xàtiva

Josep Vicent Frechina

veu traspuja un caràcter absolutament genuí, atàvic. No és cap virtuos: no té la tessitura d'Apa, el timbre de Flores, l'estil del Naiet, la gola trencada de Miquel Gil. Però coneix algun secret que se'ls escapa a la resta: sense gestualitats excessives, sense aparent esforç, amb una proverbial desimboltura, Botifarra col·loca la seua veu en el lloc exacte enamorant els vells –que ploren en sentir-lo cantar perquè s'hi veuen orgànicament reflectits– i els joves sensibles a l'arrelament –que el perceben com un bocí del mític passat rural feliçment transplantat als nostres temps–.

Nascut al barri de la juderia de Xàtiva ara fa quaranta-quatre anys, fill de Botifarra, nét de Botifarra i besnét de Botifarra, ja en fa vora trenta que es dedica a la cançó tradicional.

Tot va començar quan, els primers anys de la Transició, es van tornar a fer les *albaes* del carrer Puig, un carrer que hi ha al principi del raval de Xàtiva. Així ho recorda Pepe: «Jo tenia aleshores catorze o quinze anys i m'agradava molt cantar. De fet, m'*abueta*, que era de Benigànim, era molt cantadora i em va ensenyar molts romanços i cantineles. En una d'aquelles *albaes* del carrer Puig un dels cantadors em va animar a cantar-me'n una i ja veus... ací estic».

Més endavant, per suggeriment d'un amic, va entrar a formar part del grup Sarau, de la Llosa de Ranes, amb qui gravà un disc excel·lent, *Balls i cançons de la Costera*, fruit d'un llarg treball de recerca per tota la comarca: «En

Hi ha cantadors bons i dolents, de veu fina i esmolada o rasposa com paper de vidre, viciosos del requintat o massa secs en les eixides, amansits per la partitura o amb l'oïda prou fina per mantenir unes reticències afinatòries que fan de mal escoltar al públic menys iniciat... però quan sents un bon cant de batre tot això queda en segon terme i aprens que el més important és que el cantador haja doblat l'esquena davall el sol de migdia i haja barrejat la seua suor amb la terra de l'hort. O, si més no, que ho sembla.

Les formes del virtuosisme vocal popular demanen, per damunt de tot, autenticitat: que siguin el cos i

l'ànima els qui canten amb la veu. El cant valencià –si descomptem el cant d'estil– no té cap dimensió teatral i no resisteix cap mena d'impostura. Autenticitat, naturalitat, espontaneïtat: heus aquí els tres ingredients elementals on flaquegen les gravacions de molts grups de danses. I heus justament aquí les tres virtuts que converteixen Pepe Gimeno *Botifarra*, en un dels més grans cantadors que hi ha ara mateix al País Valencià.

Botifarra engendra un magnetisme indefinible que guanya adeptes cada dia. Quan el sents cantar, canta l'Horta de Xàtiva, canta l'agre de la terra, canten les taules i els cavallons, la séquia reial. La seua

Sarau hi havia una colleta de gent que ens dedicàvem a la investigació, centrats exclusivament en el folklore de la Costera perquè, no m'està bé a mi el dir-ho però, la nostra comarca... no cal parlar. L'únic que no tenim són seguidilles, però fandangos, jotes i cants de batre... tots els que vullgues. Amb este grupet arreglegarem cançons a Canals, a Rotglà, a Moixent, a Montesa, a Vallada, a la Font, a Barxeta, a Genovés, a la Llosa... I a Xàtiva: Xàtiva era, estic parlant-te de fa vint-i-dos o vint-i-tres anys, "el no va màs". Jo he calculat que, en total, varem registrar cinquanta-dos peces de la comarca, a banda de molta borumballa».

Aquest treball de recerca li permeté conèixer i fer amistat amb els darrers cantadors i cantadores tradicionals, dels quals rebé un mestratge definitiu a l'hora de configurar la seua personalitat com a intèrpret dels repertoris de tradició oral. Molts d'ells han mort ja fa alguns anys, però Pepe encara els recorda amb una emoció encomanadissa: «la tia Rosàrio de Canals, que tenia noranta-dos anys aleshores i ens ensenyà el "Dotze i u" —tenia una gràcia encara per tocar les postisses!—, la tia Blanca la resadora, que cantava les jotes, la tia Milieta de Barxeta, que ens cantava les jotes de quintos i la mala guenya, el tio Vicent el Moreno, de Torrella, que m'ensenyà el "Romanç de Sant Vicent Ferrer", la tia Estrella d'Alboi, la tia Delfina de Genovés, que ens va ensenyar "La valencianeta" —la despullà del Genovés que en diuen— la tia Nieves, la tia Leonor... jo m'ho gravava tot en una cinta i a aprendre! Perquè jo de música no sé res... res de res! Jo m'he ensenyat aixina, sentint cantar a tota esta gent, escoltant-me mil vegades les cintes i no et cregues: per a ensenyar-te un cant de batre, sense saber res de música, has de treballar barbaritats. I ala!, una altra vegada, i una altra, i una altra, fins que t'apoderes».

Des d'aleshores no ha deixat de col·laborar amb tot de grups de dan-

JOSEPVICENT FRECHINA

ses, amb una predisposició i generositat que denuncia la seua bonhomia: «a més de Sarau, estic ací a l'Escola de Danses de Xàtiva, també al grup Canyamars de Canals, cante en el grup de danses Sant Jordi d'Alcoi, en el de la Llosa de Ranes, en el de Rótova, he treballat també amb el grup de danses de Cocentaina, amb el d'Alzira, el de Carlet, el d'Ontinyent... ara estic també en un grupet de l'Olleria que es diu Ball a banda que fem cançó folk en la línia d'Al Tall... en fi: mercerani de la *copla*».

La seua vinculació principal és, però, amb l'Escola de Danses de Xàtiva, dirigida per Sebastià Garrido, la màxima eminència en el folklore comarcal que coordinà el treball de recerca en els temps de Sarau. Amb l'Escola va rodar el 1991 un curtmetratge basat en el «Romanç de la Cileta» —que a la Costera es canta amb música de petenera— i va gravar un disc, *Cants i balls de la Costera*, que no acaba de fer-li el pes: «Amb el disc de l'Escola de danses no acabe

d'estar satisfet, la veritat siga dita. Varen voler estalviar i... en el que hi ha es juga. Varen voler gravarlo a l'ermita de Sant Feliu. I saps el que passa? Que hi ha una acústica boníssima, però quan no senties una muleta mecànica d'algú que estava passant de mula l'hort per allí darrere el castell, senties el campanar de la seu i, quan no, una moto per la carretera. Total que quan no tenies ous, tenies colomins».

Fa parella de cant amb Lola, de la Torre d'En Lloris, que l'acompanya per escenaris, places i carrers des de fa més de vint anys i amb qui forma un tàndem que es complementa musicalment i humanament a la perfecció.

Amb Lola va gravar també el disc *Va de Jota!*, en el qual els Xirimiters de Castelló de la Ribera volgueren assajar la fórmula mixta dolçaina-veu en la interpretació d'un repertori basat exclusivament en la jota valenciana. No era la primera vegada que Botifarra col·laborava

amb els Xirimiters –havia gravat un parell de cants de batre en dos discos anteriors de la formació– però en aquesta ocasió la seua participació no era de cap manera anecdòtica. La veu està present a totes les jotes i s’ha d’acomodar a les tonalitats de la dolçaina; el resultat és, per aquesta raó, molt irregular i, en algunes peces, Pepe força la tessitura per baix fins a límits que hagueren aconsellat suprimir-les del disc –«Jota de quintos de Barxeta», «Jota de quintos d’Annauir»–. Ell parla de la gravació com un petit malson: «Vaig patir més que una serp en un forat. Jo i Lola, la de la Torre, que té una veu molt alta. Patírem barbaritats! Cantar amb la dolçaina t’obliga a fer una veu molt diferent a la que poses en la rondalla de corda. Llevant de la “Jota de l’Alcúdia”, “Les Tomasines” que les fem a pèl i la “Jota de quintos de Canals”, ho vaig cantar tot fatal... mal! Clar, com Emili ho volia enseguida, no volia transportar res... ho vaig acabar com vaig poder i en pau».

Recentment, la vigorosa personalitat interpretativa de Pepe ha transcendit més enllà de l’àmbit folklòric i comença a ser ben bé venerada per alguns dels cantautors valencians amb més projecció. Feliu Ventura, que el convidà a cantar en la presentació a Xàtiva del seu segon disc, *Barricades de paper*, deixà amb els ulls en blanc un periodista quan li assegurà que el seu cantant favorit en l’actualitat era Pepe *Botifarra*. Néstor Mont, l’inquiet músic d’Algemés, ha anat més enllà i l’ha fet participar en el seu darrer disc, *Sentit*, on Pepe interpreta un cant de batre, una *albà* i unes *peteneres*.

Tots ells estan a hores d’ara tractant de convèncer-lo perquè faça un disc en solitari: «L’altre dia, l’Emili que està amb mi en això del Ball a banda de l’Olleria em va proposar la idea de gravar un disc jo sol. Aixina que ara vorem com queda l’assumppte... El Feliu Ventura ja m’ha dit “Pepe, t’ajudem

en el que faça falta”. Vicent San-germés, “xe, hores en l’estudi, totes les que vullgues”. Total, que hem començat a triar repertori i ara quan vinga el bon temps, ja veurem el que ix. Ara, tenen més comboi ells que jo. Jo, col·laboracions en uns i altres, tot el que calga. Però un disc jo sol, no l’acabe de veure».

I no podia ser d’altra manera. Botifarra no és un cantant fet per a l’estudi de gravació, ni tan sols per a l’escenari: el seu espai natural és el carrer, la sobretaula, el sarau, el frec a frec amb el seu públic: «Jo cante en el carrer. No m’agrada l’escenari. Em lleva molta cosa. Jo estic acostumat a cantar entre la gent. “Botifarra, canta-nos ara una jota!” I jo allà vaig... Jo sóc d’ajocar-se en un taula i barat a la *sopà*, passar-nos tres o quatre hores cantant i armar un bon cartapell, darrere d’un romanç un altre, darrere una jota una altra, que si un cant

de batre, que si unes peteneres... A mi la trona no m’agrada. Em deixa un poquet cohibit. Jo sóc aixina. M’entens el que vull dir-te? Al carrer, barbaritats. Enguany no he parat en torreta! Ha hagut dia que he fet tres cantades en tres pobles diferents!»

Fet i fet, ara està més capficat en la versà que en el disc. La *versà*, una ronda que s’interpreta sobre l’estructura d’una variant del dotze i u molt pròxima a la riberenca, es cantava a Xàtiva per fira a principis del segle XX. L’any passat, Botifarra i Pepe Martínez –que posà la seua veu en el primer disc de l’Escola de Danses– recuperaren de nou aquesta *versà* la continuïtat de la qual depèn ara, en bona mesura, de les relacions una mica tibants entre el cantador i el consistori. La seua predisposició i generositat s’estoven en nomenar-li l’equip municipal presidit per l’inefable Alfonso Rus: «Només s’enrecorden de Santa Bàrbara quan trona!».

DISCOGRAFIA

- SARAU, *Balls i cançons de la Costera*, 1985, Valdisc, D009 [Reed. en CD: 2004, PM produccions, PM/CD-034]
 «Dotze i u» de Canals, «Jota de la serra» de Moixent, «Jota de quintos» i la «Malaguena» de Barxeta i una «Cançó de batre» de Torrella.
- XIRIMITERS DE CASTELLÓ DE LA RIBERA, *Anem de festa*, 1998, La Destileria, LDS008/98.
 «Cant de batre»
- XIRIMITERS DE CASTELLÓ DE LA RIBERA, *Cants de la terra*, 2000, Cambra records, LDS 2015.
 «Cant de batre»
- ESCOLA DE DANSES DE XÀTIVA, *Cants i balls de la Costera*, 2000, Caixa Ontinyent, CAO-0011-CD.
 «Jota de quintos» d’Annauir, «Peteneres» de Xàtiva, «Cançó de batre» de Genovés, «Dansa del vetlatori» de la Llosa de Ranes, «Jota de quintos» de Llanera de Ranes, «Havanera dels borratxos» de l’Alcúdia de Crespins, «L’u» de Xàtiva,
- XIRIMITERS DE CASTELLÓ DE LA RIBERA, *Va de jota*, 2003, Cambra records, CBR-2502.
 «Jota de quintos» de Canals, «Jota de quintos» de Barxeta, «Jota» de Benigànim, «Jota de quintos» de Llanera de Ranes, «Jota» de Benimodo, «Jota» de l’Alcúdia, «Jota de quintos» d’Annauir, «Jota» de Vinaròs, «Les Tomasines» de Xàtiva.
- NÉSTOR MONT, *Sentit*, 2003, Cambra records, CBR-2803
 «Batre», «La Petenera», «L’albà»